

Mariológia¹

A Máriáról való gondolkodás kiegyensúlyozott panorámáját szeretnénk megadni. A Máriáról szóló katolikus tanítás hosszú fejlődés eredménye. Hozzátartozik a kezdet rügyfakadása, későbbi korok virágzásai, néha a Mária-tisztelet túlzásai, elburjánzásai is. Ellenhatásként több mint öt évszázada jelen vannak a kereszténységben belül olyan irányzatok, melyek tudatosan szakítani akarnak a hagyományos Mária-tisztelettel. A XX. században újabb irányokból érte kritika az Egyház Máriáról alkotott képét: elsősorban a modern szentírás-kutatás részéről. Az ökumenikus mozgalom is felerősítette a kritikai vizsgálat iránti igényt. Merjük hát újragondolni és mélyebben megérteni az ősi szavakat, hogy annál fényesebben állhasson előttünk Mária valóságos alakja.

Biblikus alapok

A Máriáról való elmélkedés kiindulópontját az kell megadja, amit a kezdetek Egyháza szent írtaiban élénk tár. Az evangéliumokban öt témakörben találkozunk Máriával:

- (1) **Mária, mint Jézus anyja** „Nem az ács ez, Mária fia?” (Mk 6,3; Mt 13,55; Jn 6,42.)
- (2) **Jézus gyermekkorának** elbeszélései Mt 1-2. Lk 1-2. fejezeteiben.
- (3) **Mária, mint Jézus rokonságának tagja** – De ez a rokonság nem érti Jézust, vitában áll Vele: „Ki az anyám és kik a rokonaim?” (Mk 3,21.31-35; Mt 12,46-50; Lk 8,19-21; 11,27-28).
- (4) **Mária** – Jézus más rokonaival együtt – **a tanítványok közt**, a vele lévő férfiak és nők sokaságában (Jn 2,12). Itt megjelenik Mária különleges szerepe (kánai menyegző Jn 2,1-5; Mária a fiatal egyház tagjai közt ApCsel 1,14).
- (5) **Mária a keresztt alatt** (Jn 19,26sk). Lássuk most a szentírási szerzők egyéni hangsúlyait.

Márk

Mária Márknál a háttérben marad; szinte eltűnik a tanítványok „mögött”. Ő – a fiával való konfliktus ellenére – elsősorban az igazi testvér, igazi rokon, igazi anya. Mária szüzességének kérdése Márk nem reflektál.

Máté

Máté már ír Jézus gyermekkoráról is. A nemzetségtáblán nagyon feltűnő, hogy elkerüli a „József nemzette Jézust” mondatot. Helyette Mária, mint a gyermek anyja szerepel. Igazolni akarja egyrészt: **Jézus jogilag Dávid leszármazottja** – másrészt: **Mária szűzi foganása**: Máriában Isten Lelke által egy új kezdet valósul meg. **Máténál az isteni ígéretek elsődleges címzettje sose Mária, hanem mindig József**, aki Dávid leszármazottja. Mária „csak” József jegyese.

Lukács

Lukács megpróbálja a Jézus és Mária közötti – Márknál meglehetősen éles – ellentétet enyhíteni. Ennek nyilván a Mária iránti nagyobb tisztelet az oka. **Lukácsnál ugyanis Mária kiemelt szerepet kap** – igaz elsősorban a Jézus gyermekkorában. **Mária rangját a Lélek működése adja** – s Mária kapocs Izrael és a fiatal egyház között.

„Angyali üdvözlét” (Lk 1,26-38)

Az angyal tisztelettel köszönti Máriát: „Üdvözlégy, kegyelemmel teljes. Veled van az Úr. Áldottabb vagy minden asszonynál!” Ezzel Lukács rögzíti Mária rangját az üdvtörténetben – hiszen Lukács üdvtörténetet ír. Mária fogadásában Isten ereje a cselekvő: „A Szentlélek száll rád, a Magasságbeli ereje borít be árnyékával” Mária szűz: férfi közbejötté nélkül fogon – „szűzi fogadás”

Vizitáció (Lk 1,39-56)

Erzsébet felismeri Máriában „az Úr anyját”, magasztatja Mária üdvösségszerző hitét. Mindezt a Lélek működésének tulajdonítja. **Mária Izrael leánya**: a Magnificat énekében – mely jelentős részében ó-szövetségi szövegeket idéz - Izrael történetére és várakozásaira utal. **Mária „Jahve szegényeinek” reményeit mondja ki. Mária nemcsak az igaz hívő, hanem ezen túl: az első apostol és evangelista**, aki útra kel, és hirdeti a Messiás születését.

Jézus bemutatása a templomban (Lk 2,22-40)

Simeon szavai előrevetítik Mária és Jézus sorsközösségét.

A 12 éves Jézus a Templomban (Lk 2,41-52)

¹ Patkoló, 2017.

Kapcsolatuk krízisét Lukács is bemutatja, ezt azonban szelidíti Jézus engedelmissége. Aláhúzza az elmélkedő Mária vonásait: „Anyja megőrizte szívében mindazt, ami történt.”²

János

Jánosnál több helyen szerepel Mária, mint „Jézus anyja”, de Mária neve nem szerepel. Ennek oka teológiai: János az Ő alakját szimbólikusan kitágítja.

Kánai menyegző (Jn 2, 1-12)

A szinoptikus hagyományhoz hasonlóan megtaláljuk itt is egy Mária és Jézus közötti konfliktus nyomait. Jézus mondatával „**Tegyétek amit mond!**” a konfliktus átalakul: Mária mint a tanítványok szóvivője áll előttünk. Máriának az Egyházhoz fűződő kapcsolata kezd kibomlani ebben a mondatban: felszólítja a szolgálattevőket, közbenjár a népért.

„**Jézus Anyja**” – „**Asszony**” – A jelenetben Mária és Jézus úgy szerepel, mint „az asszony és ivadéka”. Ez utalás a Teremtés könyvére: Évára és leszármazottaira. Mária tehát az új Éva, akitől az új ember, az új Ádám származik. Másrészt a jelenet párhuzamban van a szenvedéstörténettel. János a kereszttel álló Máriát vetíti vissza e korai eseménybe: Ő Izrael hívő részét jelképezi, akire a szeretett tanítvány, azaz a fiatal keresztény közösség rá van utalva. A jelenet végén elhangzó összegzés – „**Tanítványai hittek benne!**” – Máriára is vonatkozik: Mária is hitt, de az Ő hite mintegy előtte jár a tanítványokénak.

Passió

Mint említettük, a kereszttel és a kánai jelenet között erős párhuzam áll fenn. A Tanítvány és az Anya kapcsolata: Ők itt a fiatal Egyház és Izrael igaz részének jelképes alakjai. A kép ugyanakkor nyitott arra, hogy Máriát ne csak mint az igaz Izrael reprezentánsát fogjuk fel. Magának Máriának üdvörtörténeti szerepét mutatja be: Ő a hívők anyja.

Látomás az asszonyról a Jelenések könyvében (Jel 12)

Az evangéliumok után fontos továbblépést jelent a Jelenések könyvének Máriája. A szentatyák ugyanis e képet mindig mariológailag értelmezték. A 12 csillaggal díszített koronás asszony egyfelől a 12 törzsből álló Izrael egészét jelképezi. Az asszony tehát, aki a

² Lk 2,51; vö. 2,19

Messiást szüli elsősorban Izrael népe. Minthogy azonban a látomásban az asszony és gyermeke kapcsolata mindvégig pozitív, ezért Ő nem lehet a történeti zsidóság, hanem az „igaz Izrael”, az Egyház, mely az üldözés idején is állhatatos marad. A kép nem kizárólag Máriára vonatkoztatható, de értelmezése hiányos marad, ha nem vonatkoztatjuk Máriára.

Az újszövetségi tanúságok összegzése

Első ránézésre nehezen értelmezhető, hogy míg Lukácsnál és Jánosnál Mária szerepe igen hangsúlyos, addig elsősorban Márknál alakja egészen a háttérben marad, a tanítványok körétől egészen eltakarva. Mindez érthetővé lesz, ha figyelembe vesszük az időbeli fejlődést.

Az újszövetség Máriára vonatkozó tanításának alapja, hogy Ő a Messiás anyja, ki fiát a Szentlélektől foganta, s így válik az üdvörtörténet fontos alakjává.

Ha ennél jobban meg akarjuk ismerni Mária alakját, a biblikus tanúság szerénységéből kell kiindulnunk, és sok kérdés nyitott marad. Amit a szövegek egyértelműen tanúsítanak: Isten Fiának születése, emberléte a Szentlélek által végbevitt, egészen egyedülálló esemény. Maga Isten nyúlt bele az emberi történelembe – s mindez a mi üdvösségünkért történt.

Az újszövetségi szövegek ószövetségi utalásai alapján a szerzők szándéka nem Mária történeti alakjának megrajzolása. Isten üdvözítő tevékenysége érdekli őket. **Mária az igaz Izrael szimbolikus alakja.** Ő jelképezi a folytonosságot Izrael és az Egyház között. Mária a fiatal keresztény közösség számára nem elsősorban a Mester földi édesanyja – sokkal inkább **az eredet alakja: az Isten Lelke által átformált Izrael.** De ugyanakkor szűzi fogonása azt jelenti: **általa valami egészen új született, mely Izrael létéből levezethetetlen.**

A későbbi fejlődés igazolja viszont azt, hogy ez a „szerény anyag” mennyire alkalmas a továbbértelmezésre. Máriát egyre jobban kiemelik a háttérből, s így előtűnik különleges alakja.

A mariológia útjai

A Máriáról való tanítás hangsúlya háromféle lehet – s ez egyben három féle megközelítést, illetve háromféle tárgyalásmódot is jelent. Vannak akik a mariológiát a krisztológiához csatolják, vannak, akik az egyháztanhoz, végül vannak, akik a kegyelemtanhoz. Az első Máriában elsősorban a Krisztus-szülőt látja; a második az Egyház Anyját, Ősmintáját és tükrét; a harmadik pedig a beteljesült embert, a példát, akit követnünk kell. Ez azt is jelenti, hogy minden kijelentés Őróla e három szempontból értelmezhető. Pl. Mária anyasága hármassal: Ő „Jézus anyja” – Ő az Egyház anyja – Ő „a hívők anyja”. Az alábbiakban mi is e megközelítések alapján csoportosítjuk a Máriáról szóló tanítás anyagát. Ezzel szeretnénk aláhúzni: a három szempont kiegészíti és teljesebbé teszi egymást.

Mária és Krisztus kapcsolata.

Mária alakja az üdvtörténetben mindig is csak Jézussal, a Krisztussal való kapcsolata felől válik érthetővé. A Fiával való kapcsolata mutatja meg, kicsoda Ő.

Mária, aki befogadta az Igét

Először a szívébe majd testébe fogadta. Isten lakást vett benne; benne élt, s jelenlétével megszentelte Őt.

Ő Istenszülő valóságosan és igazi értelemben

Akit szült, az 1. valóban Isten volt. 2. egyben valóságos ember volt.
(3. Ezen túl egy valóság, egy Valaki: maga a Fiú.)

Mária szolgálta az Urat

Ő maga nevezte így önmagát: „Íme az Úrnak szolgáló leánya”

Mária tanítványa volt a Mesternek

Mária szívébe véste a szavakat, eseményeket, később elgondolkodott azok értelmén. Együtt szenvedett a szenvedő szolgálóval és Húsvét után együtt imádkozott a tanítványokkal.

Mária az Üdvözítő társa

A jézusi üdvösségtörténet minden fontos eseményénél jelen van. Természetesen Krisztus az egyetlen üdvözítő – „nincs más név az ég alatt, akiben üdvözülhetünk!”

Mária és a Szentháromság

Ő nemcsak a Fiú anyja, hanem kitüntetett módon az Atyaisten leánya, a Szentlélek jegyese, mátkája, szentélye.

Mária és az Egyház

Mária az egyház anyja, Mária az Egyház Ősmintája és előképe. Krisztust adja a világnak. Mária a hit legjelentősebb tanításait, és az Egyház minden lényeges vonását egyesíti magában.

Mária: a beteljesedett ember

Ő a kegyelemmel teljes, aki egészen a kegyelem műve: **példaképünk és segítőtársunk**. Mária személyes vonásai: **Szűz. Anya**, akiben az anyaság méltósága beteljesedik. **Szent**, „**Szeplőtelen**”: Mária mindenkit felülmúl a szentségben, büntelenségben, a mennyei ajándékok teljességében. Az egyház Máriában már elérte a tökéletességet. **Isten megóvta Őt az áteredő bűntől, mentes a személyes bűntől. Mária testével és lelkével a mennybe vétetett.**

A helyes Mária-tisztelet

Az Efezusi Egyetemes Zsinat tanítása szerint tisztelet – dúlia – jár a szenteknek, de ugyanígy az angyaloknak is. Hyperdúlia – egy magasabb fokú tisztelet – jár Máriának, és csak neki! Latreia – imádás, mely csak Istennek jár.

Mariológia – Dogmák

1. **A Boldogságos Szűz Mária valóban Istenanya.** ^(hittétel)
2. **A Szűzanya szűz szülése előtt, szülésében és szülése után mindenkor.** ^(hittétel)
3. **Isten a Boldogságos Szűz Máriát fogantatása első pillanatától kezdve, Krisztus érdemeire való tekintettel az áteredő bűn minden szennytől megőrizte.** ^(hittétel)
4. **Szűz Mária földi életének végén testben-lélekben a mennyi dicsőségbe felvétetett.** ^(hittétel)
5. **A Boldogságos Szűz Mária a Megváltó társa, és üdvösségünk közbenjárója.** ^(katolikus tanítás)

Szűz Mária beleegyező szavának jelentősége

Azt akarta azonban az irgalmas Atya, hogy előzze meg a megtestesülést az eleve elrendelt anyának beleegyező igénje: így ugyanis, amint egy asszony volt részes a halál előidézésében, egy asszonynak lett része az élet visszaszerzésében is. Ez Jézus anyjára érvényes, egészen magasztos módon: Ő hozta a világra magát a mindent megújító Életet, az Isten pedig megajándékozta őt nagy méltóságához illő adományokkal. Következésképpen érthető, hogy a Szentatyák egyre gyakrabban hirdették, hogy egészen szent, a bűn minden szennytől mentes az Istenanya, akit mintegy a Szentlélek alkotott és képzett új teremtménnyé. A názareti szűz fogantatásának első pillanatától kezdve a teljességgel egyedülálló szentség ajándékával tündökölt, ezért köszönti a hírvívő angyal – Isten parancsára – kegyelemmel elhalmozottnak (vö. Lk 1,28); Ő pedig azt válaszolja a mennyi hírnöknek: „Az Úr szolgálója vagyok, teljesedjenek hát be rajtam szavaid” (Lk 1,38).

Amikor Ádám leánya, Mária igent mondott az isteni felszólításra, Jézus anyja lett. Isten üdvözítő akaratát egész szívvel, a büntelenség teljes lendületével ölelte át, és az Úr szolgálójaként egészen odaadta magát Fia személyének és művének, hogy a mindenható Isten kegyelméből, Fiának alárendelve és vele együtt szolgálja a megváltás misztériumát.

Joggal gondolják tehát a szentatyák, hogy Mária nem volt merőben tétlen eszköze Istennek, hiszen szabad hittel és engedelmisséggel közreműködött az emberiség üdvözítésében. „Engedelmsége által mind önmaga, mind pedig az egész emberiség üdvének oka lett” Szent Iréneusz szerint, akihez hasonlóan több régi atya is szívesen hirdeti szentbeszédeiben: „Amit Éva engedetlensége összebogozott, azt kibontotta Mária engedelmsége. Amit a szűz Éva megkötözött hitetlenségével, azt Mária feloldotta a hitével. Évával összehasonlítva „az élők anyjának” hívják Máriát és gyakran kijelentik:

„Éva által a halál, Mária által az élet”.

II. Vaticanum, Lumen Gentium 56.

Excursus: Regnum Marianum

– megjegyzések egy kifejezés teológiai jelentéséhez

Regnum Dei - Isten országa

Mint már említettük³: Jézus igehirdetésének középpontjában Isten országa állt. (Nyilvános működését ezekkel a szavakkal kezdte meg: „Betelt az idő s elközelgett az Isten országa!”⁴ A keresztény igehirdetés központi állítása: Krisztusban eljött Isten végidőbeli országa, a messiási ország! Jézus így elsősorban nem hirdetője, hanem megtestesítője az Országnak.

³ 7.1.3.

⁴ Mk 1,15. Jézus valószínűleg a „mennyei országa” – „baszileia ton uranon”, így Mt 4,17 – alakot használta, de elsősorban nem azért, hogy aggályosan kerülje a Jahve szó használatát, hanem hogy kifejezze: Isten országa végsősoron nem evilági valóság.

Ez a kifejezés Ó-szövetségi előzményekre megy vissza. „Malkut” – elsősorban a király hatalmát, méltóságát, tényleges **uralkodását** jelenti, s csak másodsorban utal az országra, melyre uralma kiterjed. Az evangéliumban szereplő görög kifejezés – baszileia – is elsősorban uralmat, uralkodást jelent.

A zsidóság számára a királyság ellentmondásos intézmény volt, mert a környező népeknél jellemző volt, hogy a királyt istenként tisztelték. Amikor pedig Istent Izrael királyának nevezik – „Ki a dicsőség királya? A seregek Ura, ő a dicsőség királya!”⁵ – akkor épp azt a különleges kapcsolatot akarják kifejezésre juttatni, mely Isten és Izrael között fennáll.

Jézus ajkán „Isten országa”: Isten végidőbeli uralma, mely jézusban már elkezdődött. Ez az ország “már itt van”: Krisztus szavaiban, tetteiben felragyogott előttünk. Csodái is igazolják, hogy az ország elérkezett: “Ha én Isten ujjával űzöm ki a gonoszlelkeket, akkor bizony eljött hozzátok az Isten országa!”⁶. A feltámadás után tanítványai folytatják Krisztus küldetését, s így az egyház nem más, mint a rejtőző Ország csírája és kezdete a földön. Hiszen Jézus azért választotta ki Pétert és a Tizenkettőt, hogy átadja nekik „az ország kulcsait”⁷

Az Isten országának fogalma az elmúlt kétezer évben sokféle értelmezést nyert. Attól függően, hogy milyen módon értelmezték a keresztények helyét ebben a világban, ebben a történelemben, hol teljesen túlvilági valóságnak, hol egészen evilághoz tartozó valóságnak gondolták, hol pedig a kettő valamilyen “keverékének”. Hol egyenlővé tették az egyházzal, hol úgy látták: a földi egyháznak semmi köze Isten országához.

Jézus maga így fogalmazott: „Az Isten országa nem jön el szembetűnő módon. Nem lehet azt mondani: Nézzétek, itt van vagy amott. Mert az Isten országa közöttetek van.”⁸ Az Ő

⁵ Zsolt 24 (23), 7-10

⁶ Lk 11,20; vö. Mt 12,28

⁷ Mt 16,19

⁸ Lk 17,21

tanításához akkor járunk legközelebb, ha az egyház és az ország viszonyát úgy fogjuk fel, mint Jézus emberségének és istenségének kapcsolatát: a kettő összetartozik, de össze nem keveredik, el nem választható de mégis egymástól világosan megkülönböztethető.

Isten országának beteljesedése azonban még hátra van, ezért kell a tanítványoknak minden koron át így imádkozni: "Jöjjön el a te Országod!" Isten népe az ország végső, dicsőleges eljövetele után sóvárog.

Isten országa – Isten uralma a földön. Ebben az országban Krisztus kapott minden hatalmat égen és földön, Ő uralkodik az idők végezetéig – s a választottak "Krisztus papjai lesznek, és uralkodnak vele ezer esztendeig." ⁹ A végidőbeli uralomhoz hozzátartozik, hogy a szentek is uralkodnak, sőt: "a teremtett világ sóvárogva várja, hogy Isten fiainak dicsőisége kinyilvánuljon!"¹⁰ Krisztus anyja pedig, Isten anyja – Ő ezen ország Úrnője.

A következőkben Mária "Úrnő-voltáról" ejtünk még szót.

Boldogasszony

A Hartvik legenda szerint Szent István, földi életének utolsó estéjén hazánkat felajánlotta Máriának. ¹¹ Legkésőbb innen nemzeti identitásunk és a Mária-kultusz összefonódott. Máriát sokféle fenségcímmel illette a keresztény magyarság: Nagyasszony, Anya, Patróna, Királynő. Fontos állomás amikor a missziós püspök, Szent Gellért "megkereszteli" Boldogasszony kultuszt, a magyarok ősi istennőjének kultuszát, s így a magyarság megtérésekor az ősi istenasszony kultusza elősegítette a keresztény értelemben vett Istenanya, a Boldogságos Szűz tiszteletét. A középkorban királyaink katolikus nevelést kaptak, s többen, ismételtelen felajánlották az országot Máriának.

A Mária-tiszteletben az első törést a protestantizmus megjelenése jelentette. A protestáns Heltai Gáspár a Hartvik-legendából ismert felajánlást átírja: nála István nem Szűz Máriának, hanem Istennek ajánlja fel az országot. S a protestánsok szerint azért kaptuk a törököket,

⁹ Jel 20, 6

¹⁰ Róm 8, 19

¹¹ Egy középkori legenda szerint Mária már Gézának is megjelent, s jövendölt István hivatásáról.

mert bálványoztuk Isten Anyját. A katolikusok szerint pedig azért, mert a protestánsok elhagyták a katolikus hitet.¹² A Budát felszabadító – döntően katolikus – seregek zászlaján is ott a felirat: Beata Virgo Dabit Auxilium – A Szűz menti meg Budát.

Ez a felirat XI. Ince szobrának talapzatán található, a budai várban. Buda visszafoglalását Ő is Mária segítségének tulajdonította.

Rex Marianus - Regnum Marianum¹³

A magyarság és a Szent Szűz között fennálló bensőséges viszonynak első letéteményese tehát Szent István király. A későbbi idők folyamán is mint az első **Rex Marianus**¹⁴ szerepelt a magyarság emlékezetében. Szent László a középkori lovag eszménye, templomok építésében, püspökségek, apátságok alapításában az első szent király művének betetőzője, egyben Szűz Mária választott vitéze is. Középkori királyaink pedig elsősorban Őket állították eszményként maguk elé, s Őket követve ajánlják újra s újra Mária oltalmába a királyságot.

Az országfelajánlást a barokk korban kezdik világ jogi szerződésnek felfogni. Istenanya és a magyarság kötnék itt szetrződést, s a nemzetet Szent István képviselte. Az elgondolás szerint mindegyik szerződő félre jogok és köteleességek hárultak. Amikor Szent István országát, ifjú keresztény nemzetét és Koronáját Máriának felajánlotta, a Koronával együtt átadott minden uralkodói jogot, amelyet a Szent Korona e kor elgondolása szerint magában egyesített. A Boldogságos Szent Szűz így valóságos királynője a magyaroknak. Jogot nyert a magyarság minden ügyének intézésére, még a király személyének megválasztására is. A nagyhatalmú Szűz, akit szent Fia megdicsőített és maga mellé trónra helyezett, oly hatalommal

¹² Ekkor alakult ki egy magyar Mária-ábrázolás: Mária a török félholdon tapos.

¹³ Atémához ajánlott irodalom: Németh L., A Regnum Marianum állameszme in «Regnum» 4 (1940-41) 223-288. Németh L., A Regnum Marianum állameszme a magyar katolikus megújulás korában, Budapest, Stephaneum, 1941.

¹⁴ Szó szerint: máriás király, vagyis Máriát tisztelő király

rendelkezett, hogy képes volt országát kormányozni. Ebben az összefüggésben találkozunk tehát először a **Regnum Marianum** fogalmával.¹⁵

A Regnum Marianum “népe”: a jobbágyság. Nem voltak jogai a rendi államban, ám a maga alacsonyabb műveltségével és sajátos világlátásával átélte egy sajátos Mária-élményt. Ezt a világlátást erősítette a török pusztítás tragikus vesztesége és a járványok okozta halálfélelem. A búcsújáró helyek így a nemzeti öntudat formálásának is fontos helyszínei lettek. Általánossá lett a meggyőződés, hogy a földön nincs még egy olyan ország, ahol Mária ennyiszor mutatta volna meg csodás hatalmát.

Ehhez az örökséghez akartak csatlakozni a Regnum Marianum alapítói. Az alapítás óta a magyar önértelmezés, s benne Mária szerepe is igen jelentős átalakuláson ment keresztül – ami szükségessé teszi Máriához való viszonyunk újragondolását.

¹⁵ “A királyi hatalmat is elismerő rendi szellem, vallásos érzés, s a mai ideáloknak a múltba való visszavetítése... teszik együttvéve a Regnum Marianum közjogi tartalmát.” Szekfű Gyula: Magyar Történet. IV. kötet-374. o. A Regnum Marianum öt jogi alapelve: “a király csak katolikus lehet; a király a főurak tanácsa segítségével uralkodik; a király az országban tartózkodik; a király az országot szabadságban tartsa meg; a király esküt tegyen az alkotmányra.” Magyar Történet, IV. kötet-376.